

A SZTRÁJK FOGALMA ÉS JOGOSULTSÁGA TÁRSADALMI SZEMPONTBÓL.

— MÁSODIK, BEFEJEZŐ KÖZLEMÉNY. —

A sztrájk fogalmának körülhatárolásával kapcsolatban rámutattunk ama gazdasági, társadalmi, erkölcsi és morális okokra, melyek e jelenséget épen a mai társadalmunk szempontjából érthetővé, felidézését *normális jogi szempontból* legalább — egyelőre és a jelzett kereseti körben — *megengedetté* teszik. Hogy azonban a sztrájk helyes szociális értékítéletéhez jussunk, szükséges még azon kívánatos hatásokat is elemeznünk, melyekkel a sztrájk járhat. Meg kell vizsgálnunk nevezetesen azt, vajjon nem-e egy nagyobb rossznak — bár ugyancsak mindenkép helyettesítendő — ellenszerét kell-e benne látnunk.

Mindenekelőtt kétségtelen, hogy az óriási számarányok ellenére, melyeket a sztrájk-statisztikák felmutatnak, ma is elmondhatjuk, hogy a béke a világ gazdaság rendes állapota. Még azon államban is, a hol a szervezett munka és szervezett tőke legádázabb tusai folynak, az Egyesült-Államokban minden vállalkozót átlag csak 30 éves időközökben éri sztrájk; a sztrájkok időtartama átlag 23 nap és az érdekelt munkások egy napnál kevesebbet veszítenek általuk. Túlságos pesszimizmusra tehát még e tekintetben sínesen ok; minden rendkívüli és veszélyes jelenség, vegyük csak néhány rablógyilkosság előfordultát, mely megdöbbenést keltve bevésszük az emlékezetbe és túlzott rémlátásokra ad okot. A sztrájk egyszerűen a szerződési szabadság jelensége; nem egyéb, mint elhalasztása a munkaszerződés megkötésének, gondolkodási idő, mely nagy hátránnyal jár. Mindazonáltal minden kitörő sztrájk óriási felelősséget hárít azokra, a kik felidézik. Mivel a sztrájk fegyvere jogilag el van

ismerve, abból még nem következik, hogy minden sztrájk szociális szempontból is jogosult volna! Qui bene distinguit bene docet.

Statisztikai adatok igazolják, hogy a sztrájkok túlnyomó része a munkások hátrányával végződik. A ki e tényből azt a következtetést vonja le, hogy a sztrájk a modern bér munkás-ságnak bár jogilag elismerendő, de a reájuk háramló hátrányai folytán mégis elveendő fegyvere, mint a hogy a gyermek kezébe nem való a tűzi szerszám — egy merész és téves, de oly rend-kívül gyakori következtetést von, melyet alább behatóbban kell megvizsgálunk. De helyes a feltevés, hogy annyi sikertelen kimenetelű sztrájk között bizonyára volt egy jórész, mely elhamarkodva és vétkesen idéztetett fel, mely nem egyéb helytelen erőfecsérlésnél; mely vagy békésebb eszközökkel lett volna pótolható, vagy másodszor s — erre utalunk itt különösen — azon körülmények tekintetbe vétele nélkül hivatott életbe, melyektől a *sztrájk szociális jogosultsága* függ. E szociális jogosultság *gazdasági, hatalmi és etikai ténykörülmények* figyelembevételén fordul meg.

1. Mint a háború, úgy a sztrájk is vagy *támadó* vagy *védelmi sztrájk*; mint a fegyveres küzdelemnek, úgy a szociális háborúnak is vannak bizonyos közelebbi indító okai és sikerének előfeltételei. A sztrájk mindkét nemének előfordulta és sikere a változó gazdasági viszonyoktól függ. Midőn a győzedelmes gyáripár a munkások életmódjának mind mélyebb leszorításával fenyegetett, a legsikeresedettebb önvédelem jogos harcjai voltak napirenden. Idővel azonban a sztrájk a munkásság fokozatos emelkedésének emeltyűjévé vált.

A gazdasági életben időnkint beálló kedvező viszonyok, a felmenő konjunktúrák adják meg a munkásságnak az alkalmat és jogosultságot gazdasági helyzetének lökészerűen végbemenő, fokozatos emelésére. A védelmi sztrájkok, melyekre ilyenkor kényszerítettek, legtöbbszörre sikerrel járnak; de a támadó sztrájkok is, melyekkel a munkásság mint a termelés egyenjogú tényezője az emelkedő nemzeti jövedelemben való arányos részesedését követeli, ilyenkor nagy mértékben sikerrel kecsegtetnek. Először, mivel a vállalkozó tényleg abban a helyzetben van, hogy a munkafeltételeket javítsa, hamis kifogásokkal sem igen állhat elő; de másodszor és különösen a munkaadó saját érdeke követeli a termelés szakadatlan folyamának fentartását. Üzemének kedvező üzleti viszonyok idején való megszakítása

kétszeres veszteséget okoz neki; míg ő a legjobb alkalmakat szalasztja el, versenytársai elragadják eddigi vevőközönységét és meggazdagodnak. Munkásai pótlására sztrájktrőkre szintén nem számíthat, mivel a fellendülés e periódusaiban a munkakínálat gyakran nemcsak hogy nem haladja meg a szükségletet, de nem is elég kielégítésére.

A munkások azonban gyakran iparáguk, vagy az egész nemzetgazdaság kedvezőtlen helyzetére való tekintet nélkül lépnek fel időszerűtlen követelésekkel. Ilyenkor a fordított viszony áll be. Nemcsak a támadó sztrájkok végződnek ilyenkor biztos kudarczczal, hanem a — legalább emberi szempontból — legjogosultabb védelmi harcok is. Mégis a munkásokra nézve igen nagy az inger épen ilyenkor lépni fel újabb igényekkel, mivel ezzel csak megelőzik munkaadóikat, a kik viszont a rosszabbodó piaczi helyzetnek megfelelően a munkafeltételeket rosszabbítani kénytelenek. A munkások tehát úgy járnak el, mint ama bizonyos keleti kereskedők, kik többszörösen annyit követelnek, mint a mennyire tulajdonkép számítanak, hogy annál kevesebbet kelljen engedniök. A támadó sztrájkok természetesen mégis a ritkaságok közé tartoznak ilyenkor és a védelmiéknél vannak napirenden. A statisztika igazolja, hogy ezek a gyakran kétségbeesett szívóssággal és valóságos heroizmussal vívott küzdelmek a hagyományos életmód fentartására viszonylag sokkal inkább végződnek kudarczczal, mint a kedvező konjunktúra alkalmával vívott támadó sztrájkok. Természetes magyarázata e jelenségnek, hogy ily körülmények között, nevezetesen, ha a pangás válsággá élesedik, a munkások egész tömege taszítatik a »tartalék hadseregbe«. A munkaadók bátran leszoríthatják a munkafeltételeket, mivel a munkások közötti heves verseny és a nyomor hatása soha nem működik oly élénken előnyükre, mint ilyenkor. Carroll D. Wright *The industrial evolution of the United States* című jeles munkájában, a múlt század egész folyamára vonatkozólag teljes apodiktikussággal tudta kimutatni a felmenő és lemenő gazdasági korszakok, másrészt a támadó és védelmi harcok váltakozása és azok sikerei közötti összefüggést.

Mentől nagyobb a munkások gazdasági neveltsége és érettsége, mentől inkább bírnak az illető iparág, sőt az egész világ-gazdaság helyzetét *áttekintő, higgadt* vezérekkel, annál inkább fogják a sztrájkok nemeinek gazdasági előfeltételeit számbavenni és harcaikat azokhoz alkalmazni.

2. De a sztrájk nemcsak gazdasági jelenségektől, hanem mint az igazi háború, első sorban hatalmi körülményektől függ. Mentől erősebb szervezettséggel, másodsor mentői nagyobb pénztartalékkal — itt is érvényesül Montecuccoli híres mondása — bocsátkoznak a küzdelembe, annál nagyobb a sikerre való remény. Ott, a hol jól kiépített, helyesen vezetett s erősen fegyelmezett szervezetek állanak egymással szemben, melyek hónapokkal, sőt évekkel a sztrájk előtt fogtak a hadi készület megteremtéséhez, ott a gazdasági kérdés a hatalmi kérdés mellett még háttérbe is szorulhat. Általában azt kell mondanunk, hogy a munkások képviselik a gyengébb félt, kivált oly államokban, a hol a munkások még egyáltalában nincsenek szervezve, vagy ott, a hol a munkások példájától vezetve és kényszerítve a vállalkozók is erős harci szervezeteket teremtettek; ellenben a hol a szervezett munkásokkal szemben még csak izolált vállalkozók küzdenek, ott ők emelkednek, legalább időlegesen, túlsúlyba. Mindazonáltal a gazdaságilag erőtlen munkások százainak hetekig, esetleg hónapokig való eltartása, a csüggedtek bátorítása, a harcias szellem ébrentartása és az összetartás biztosítása — mind oly nehézségek, melyek a munkaadók javára billentik, gyakran még ott is, a siker mérlegét.

A munkásoknak nemcsak a gazdasági, de a hatalmi szempontokat sem szabad tehát figyelmen kívül hagyniok, mielőtt valamely érdekküzdelembe bocsátkoznak. Bármily kedvező üzletnyereség üsse is a vállalkozó markát, a munkásság mégis hasztalanul bocsátkozik a legfeláldozóbb harcokba, ha nincs elég ereje követeléseinek kivitелére. Viszont erős munkásszervezetek még a legválságosabb időkben is fényes eredményeket tudtak kicsikarni.

3. A munkásoknak a gazdasági és hatalmi viszonyokon kívül még bizonyos erkölcsi szempontokat sem szabad figyelmen kívül hagyniok; még pedig annál kevésbbé, mentől csekélyebb hatalmat tudnak ellenfeleikkel szemben kifejteni. Mentől jogosultabbak és méltányosan mérsékeltebbek a viszonyokhoz képest követeléseik; mentől békésebb és a törvény korlátait megóvó magatartást tanúsítanak a sztrájk folyama alatt; mentől inkább mutatnak hajlandóságot a létező hivatalos békéltető intézmények vagy önkéntes eljárások felhasználására: annál inkább nyerik meg a közvélemény részvétét, a sajtó és nagyközönség támogatását a magasabb fokú szociális érzékkel bíró kultúr-nemzeteknél. Így az 1889-iki londoni docker sztrájk, az ugyanez

évi német, valamint az 1902-iki óriási északamerikai kőszén-sztrájk eredménye nem a sztrájkolók kitartásának, hanem a nagyközönség lelkes adományainak, illetve a társadalom csúcsai részéről történt jóakarató beavatkozásnak is tudandó be.

A londoni docker-munkások támogatására csak az ausztráliai munkások 30,000 Pd Strl.-et küldöttek táviratilag, a mely — a Webbek szerint — »abszolúte egyedül álló sztrájk-támogatás, a győzelmet végleg döntésre juttatta«.

Az angol (pl. Roseberry), amerikai (pl. Roosevelt), német (maga Vilmos császár 1889., Berlepsch báró), francia (Waldeck-Rousseau, Loubet) államférfiak számos beavatkozása a jogosult célokért küzdő gyengék javára a sztrájk-történet egyik legmegragadóbb lapja. Mihelyt a fentemlített tényezőket a munkások elmellőzik vagy a közre veszedelmes merev és engesztelhetetlen álláspontukon kitanak, a közönség rokonszenve ellenük fordul, a mi számos sztrájkknak vesztét okozta. »Miként a háborúban mindkét ellenfélnek más népek szimpátiájának fentartására a nemzetközi jog határain belül kell maradnia« — mondja Mitchel — akként a sztrájknál is a törvény alapján kell mozogniok. A közönség rokonszenvét meg kell nyerniök azáltal, hogy a vitás eset nyíltan feltáratik általa.«¹ így oktatja ki a világ egyik leghatalmasabb munkásszervezetnek, az amerikai egyesült bányamunkásoknak elnöke, a sztrájk vezéréket. Tény, hogy mentői szervezettebbek a munkások, annál inkább tartózkodnak a felsorolt tekintetek figyelmenkívül hagyásától, melyeket a sztrájk szociális jogosultságát, bár még mindig nem elkerülhetetlenséget jelentő ténykörülmenyekként ismertünk meg.

A társadalmi béke sztrájkok elleni biztosításának mindenekelőtt oda kell irányulnia, hogy az e tekintetek mellőzésével hevenyészett, céltalan sztrájkok száma csökkenjen. Ezért a sztrájk első sorban a munkásság erkölcsi, gazdasági és szellemi nevelésének a kérdése. E téren beválnak Földes szavai, hogy a szociálpolitika leghatalmasabb eszköze a szociálpedagógia. »Eszköz, mely talán lassan hat, lassan vezet célhoz, de szilárd alapra fekteti munkáját.«² Csak ha a sztrájk-szabadság e fattyúszülötteit szervezési és nevelési utón kiirtottuk, remélhetjük a fenmaradó sztrájkokat magasabb fokú társadalmi berendezések

¹ Mitchell John, *Organized labour* (ném. ford. H. Hasse, Dresden, 1904.) L. 133.

² Földes, *Társadalmi politika — társadalmi pedagógia*. Társadalompolitikai közlemények. I. köt. I. füz. 2. 1.

által kiegyenlíteni. Itt egyszerűen csak a helyes alapokra helyezett *szakszervezkedés és kollektív árszabályszerződések* (collectif bargaining, Tarifvertrag, kollektiver Arbeitsvertrag, contrat collectif au travail) fontosságára utalhatunk.

Ha el is kellett ismernünk, hogy a sztrájkok elkerülhetetlen hátrányai mellett eddigelé nagy mértékben oktanul idéztettek fel a munkások által — a mi természetesen igen nagy mértékben a vállalkozókra is kiterjesztendő és így közvetlenül az említett túlnyomó kudarczczal végződtek reájuk nézve — még sem lehet tagadásba vennünk, hogy túlnyomóan áldás fakadt a sztrájk fegyveréből számukra.

A sztrájkot magasabb szempontból kell tekintenünk, mint a melyből a kalmárnak a *követel* és *tartozik* rovatot egybevető számvetése indul ki. De még ha e szempontból vizsgáljuk is a munkásságnak a sztrájk okozta rengeteg áldozatait, úgy pl. az a 469 millió dollár ($\frac{5}{6}$ sztrájk $\frac{1}{6}$ lockout okozta költség), a melylyel az Unió munkásságára az 1881—1900 között lefolyt munkaviszályok jártak, szétosztva csak 3 c-et (14 fill.) jelentenek minden egyes munkásra. Ha pedig az általuk elveszített 144 millió munkanapot szétosztjuk a felnőtt amerikai munkásság között, úgy egy napnál kevesebbet veszítettek fejenként. »De ez az idő,« — mondja Wright, az amerikai munkahivatal nagyérdemű igazgatója, — »nem képvisel abszolút veszteséget, minthogy csökkenti annak szükségességét, hogy akár a piacz keresletéhez való alkalmazkodás miatt, akár javítási célokból az üzemeket más időpontban szüntessék be, vagy szorítsák meg.« És Mitchell hozzáfűzi, hogy ez különösen áll a kőszénbányászatra, melyre ez időszakban az összes sztrájkok $\frac{1}{3}$ -a esett; az iparban az egyik évben sztrájkok miatt csak 10, ellenben technikai okok folytán teljes 111 nap ment veszendőbe.

De senki sem tagadhatja, hogy a józanul előkészített és vezetett sztrájkok folytán — habár szintén nem kizárólag általuk, mint egyesek vélik — a munkásoknak nagy mértékben sikerülj életmódjukat emelni. Még ama helytelen, egynéhány fiatal heves szónok, vagy a mindenáron való személyes érvényesülésnek a munkásosztályban sem hiányzó képviselői által társaikra oktrojált és így közvetlenül kudarczczal végződő sztrájkok is végeredményben gyakran meghozták gyümölcsüket, a mennyiben vagy a közvéleményt rázták föl és munkásbarát szociálpolitikát váltottak ki, vagy a vállalkozókat tették, óvatosabbakká és kompromisszumokra hajlandóbbakká illetve őket a

sztrájkok lefolyása után a bajok és visszaélések önkéntes megszüntetésére vagy enyhítésére vezették.

Tényleg nem annyira maguk a közvetlenül kivívott sikerek, mint a vállalkozóknak a *sztrájkok* veszedelmétől való *félelme* az, mely a munkásság számára oly hatályos hátvédvé teszi a sztrájkot a tőkével szemben. Határozottan elismeri e tényt, *Leroy Beaulieu* azon tudósok egyike is, kik sohasem keveredtek abba a gyanúba, hogy a sztrájkoknak vagy a munkásság forradalmi törekvéseinek különös barátjai. »A sztrájk kétségtelenül hozzájárult a munkásnak munkaadója részéről való nagyobb elismeréséhez, számos részletvisszaélés, a kizsákmányolás és lealázás számos nemének megszüntetéséhez. A munkaadónak és megbízottjainak több mérsékletet, több figyelmet és több igazságságot kellett alkalmazniuk a kézimunkásokhoz való viszonyukban. Bizonyára nagy különbség van a bánásmódban, melyben gyárosaink ma részesítik munkásaikat és azon bánásmód között, mely 30, 40, 50 évvel ezelőtt volt szokásos. Minden iparos tudja, hogy nem egy elszigetelt munkással van dolga, hanem bizony emberekkel, a kiket a legkisebb visszaélés egyesülésre, munkájuk rögtöni megtagadására bírhat. Azt állítani, hogy a sztrájk sohasem volt hasznos a munkásra, jogainak és méltóságának védelmére, a kizsákmányolás és mindennapi sértések elkerülésére, annyit tesz, mint nem ismerni az ipar történetét. Valójában, kevésbbé a tényleges sztrájkoknak volt ily kedvező hatásuk, mint a sztrájk pusztja lehetőségétől való félelemnek.«¹

A sztrájk tehát nemcsak gazdasági tekintetben javította a munkások helyzetét, hanem társadalmi állását is nagy mértékben kedvezően befolyásolta. De nem kisebb ama kulturális és erkölcsi eredmény, melyet minden sztrájk magában véve reájuk nézve jelent. A sztrájk nem egy okatlan, műveletlen, vad tömegnek vagy a munkásság salakjának önző nyilvánulása. »A munkaviszályok« — mondja helyesen Wright idézett munkájában — »magasabb képzettség folyományai. Tökfejek nem sztrájkolnak. Át kell tekinteniök gazdasági helyzetüket, mielőtt e végső eszközhöz nyúlnának.« Hozzávethetjük még a Webbeknek itt is érvényes felfogását: »Önálló egyesülések teremtése azon ezéla, hogy a munkaadó akaratával szembeszálljanak, bizonyos fokú személyes függetlenséget és jellemszilárdságot igényel.«² Ha a sztrájk már ilyen előfeltételekből indul ki, úgy nem kisebb a

¹ P. Leroy-Beaulieu: *Repartition des richesses*, Paris, 1881. p. 397.

² Id. tört. mű 32. 1.

munkásság intellektuális és erkölcsi fokára való utóhatása sem. Minden küzdelem, mely egy magasabb kulturfokért folyik, a gazdasági eredmény mellett morális emelkedést is jelent. Alig képzelhető valami, mely valamely egyoldalú ténykedés által elbutult vagy eldurvult embertömeg nemesebb énjére appellálna mint valamely magasabb eszméért vagy elvért szolidárisán felvett küzdelem, vagy a tudatra ébredt igazságtalanság feletti »jogos« felháborodásnak nemes tüze. A sztrájk ez emberek legszebb érzelmeit veszi igénybe, szociális lénynyé teszi az egoisztikus elszigeteltségében elkeseredett, mindenre kapható egyént.

A sztrájkoló munkás tudja, hogy egymaga nem javíthatja meg helyzetét, közös győzelem vagy biztos bukásnak néz elébe. Ennélfogva társaira folytonos tekintettel kell lennie; készleteivel takarékoskodnia kell, mivel nemcsak magát és családját, hanem esetleg ínséges bajtársait is segítenie kell. A névtelen küzdők között az emberi heroizmus nem egy virága fakad. A sztrájkok eme erkölcsi természetű jó hatásai nem hiányoznak természetesen a sikertelen sztrájkoknál sem és ebben rejlik újabb értékük a munkásságra. »Régi igazság — mondja Mitchell — hogy egy elveszített sztrájk egy megnyert sztrájkot jelent. Bár engedjék át az emberek a csatátért, meglöve és megverve s veszítsenek bármennyit is béreikből — de mások hevülnek küzdelmük által bátorságra; társaik és egykoron maguk nyernek az áldozat által; lelkiismeretlen vállalkozók ellen nem pusztán a sztrájk megnyerésének lehetősége, hanem már a készség is megvédelmezi még egy kilátás nélküli harcot megvívni.«

A sztrájk mindezek folytán, nemcsak a bérmunkásságnak becses fegyvere, mely a kultúra haladásában való arányos részesedést biztosítja számukra, hanem az összesség szempontjából is morális igazolásául szolgál az, hogy magánál nagyobb bajokat hárít el. Mert ki tagadhatja, hogy ínségbérek, gyermek- és nőimunka kiaknázása, az egészséget veszélyeztető műhelyek stb. stb. a társadalomra nagyobb bajt képviselnek, mint a sztrájk? A vállalkozók is emberek, közöttük is a legkülönbözőbb karakterű, tisztességű és érzésű emberek találkoznak. Még ha a derekasabb vállalkozó hajlandó is munkásainak megadni azt a bért, melyet »ézszerűnek« nevezünk, lelkiismeretlen pályatársainak a bérek leszorításával folytatott szennyes versenye folytán kénytelen elfojtani nemesebb érzületét.

¹ I. m. 151. 1. és köv.

A sztrájk egyenlősítheti a munkaviszony feltételeit, az ethikailag derekasabb munkaadó készségét teszi a többieknek is zsinórmértékévé. Még oly mérsékelt szociálpolitikus, mint Van der Borgh, a német birodalmi statisztikai hivatal főnöke, is elismeri a sztrájkokról, hogy úgy működhetnek, mint a tisztító vihar, a mennyiben egészségtelen versenyviszonyokat, és nem szolid elemeknek illojális magatartását kiirtja és a versenynek a közgazdaságra hátrányos átjátszását a bérnyomás területére megszünteti. A *mennyiben* a munkaviszályok csakugyan *kiküszöbölik az egészségtelen és tisztességtelen versenyt* és a *viszonyok gazdasági és társadalmi javulására* adnak alkalmat, a *nemzetgazdaság szempontjából is jogosultaknak* kell azokat elismernünk.¹

De — bármily antagonisztikusnak lássék is — közvetve a vállalkozóknak is javára válhatik a sztrájk. Az egész nemzetgazdaság javát jelenti az a körülmény, hogy igen nagy technikai haladások idéztettek elő sztrájkok által. A vállalkozók az elért béremelést épen nem tudják mindig a fogyasztók nagy tömegére áthárítani, kénytelenek új találmányok megvalósításával az előállott veszteséget helyreütni. Ha emelkedik a bér, úgy emelkedik azzal az érdek is — mondja Herkner — a magasan fizetett munkást gépmunkával helyettesíteni . . . Angolország és Észak-Amerika a legmagasabb bérek hazája, köztudomásszerűen a legtokéletesebb technika otthona.² Ily módon nemcsak a kulturális haladás, hanem idővel még a vállalkozók is hasznot meríthetnek a sztrájkokból. Hogy pedig ott, a hol egy felvilágosodott és kellően szervezett munkásság kezében van a sztrájk fegyvere, az ma többé a technikai haladás ellen nem használtatik fel, azt mutatja a tény, hogy 1881 — 1900 között az Egyesült-Államokban lefolyt óriási számú sztrájk közül csak 700 fordult körülbelül új gépek behozatala ellen, de ott is inkább csak a vele járó hátrányoknak méltányos enyhítése céljából.

Miután leplezetlenül elismerjük a sztrájk kárait és veszedelmeit, szükséges volt az érem másik oldalát is megvizsgálnunk a nélkül, hogy abba a gyanúba keverednénk, mintha a sztrájkokban valamely nagyon kívánatos jelenséget látnánk. A sztrájkot mindezek tekintetbevételével oly *rossznak ismertük fel, mely bizonyos oly célok elérésére szolgálhat, melyek elérése az összesség szempontjából is ellensúlyozhatja a sztrájk okozta bajokat*. De még

¹ Van der Borgh: *Grundzüge der Sozialpolitik*, Leipzig, 1904. S. 293.

² Herkner H.: *Die Arbeiterfrage*, II. Aufl. Berlin, 1896. S. 89.

e téren is minden helyes szociálpolitikai törekvésnek oda kell irányulnia, hogy azon ma még jórészt szükségkép a sztrájkok által elvégzett hasznos és szükséges funkciók más, még kevésbé hátrányos társadalmi intézmények által végeztessenek el. A sztrájk esetleges előnyei dacára igen *primitív emeltyűje a kulturális haladásnak* s talán el fog érkezni majdan az a boldog korszaka az emberiségnek, mely, Rodbertus szavai szerint, nem tudja majd felfogni a mai harcok megengedését, az összesség javára teljesítendő szociális funkciók önkényes megszakítását. Ha áll is, a mit Schmoller mond, hogy »oly óriási társadalmi átalakulások, minőkön a közgazdaság és az egész társadalmi rend száz év óta keresztül ment, nem voltak krízisek és betegségek nélkül lehetségesek; a felesleges gőznek el kellett távoznia; a koalíciószabadság szelepe nélkül sokkal pusztítóbban hatott volna . . . hogy a jelentékeny béremelések az utóbbi 50 évben Angliában és a kontinensen a koalíciószabadság, a jogosult és jogosulatlan munkabeszüntetések nélkül alig állottak volna be«, mindezek elismerésével kétségtelen, hogy első sorban a mai társadalmi rendszer híveinek a legfőbb érdeke, hogy a sztrájkok mértékét, fattyúhajtásait és kinövéseit helyes társadalmi politikával a minimumra korlátozzák, mert minden sztrájk újabb bizonyossága a mai munkaviszony reformszükségletének.

Ferenczi Imre